

از نهاد داوری تا نهادی فراتر از همه قوا

چنانکه خاطر مبارک مستحضراست قسمتی از قوانین که در مجلس شورای اسلامی به تصویب می‌رسد به لحاظ تنظیمات کلی امور و ضرورت حفظ مصالح یا دفع مفاسدی که بر حسب احکام ثانویه به‌طور موقت باید اجرا شود و در متن واقع مربوط به اجرای احکام و سیاست‌های اسلام، و جهاتی است که شارع مقدس راضی به ترک آنها نمی‌باشد و در رابطه با این‌گونه قوانین به اعمال ولایت و تنفیذ مقام رهبری که طبق قانون اساسی هم قوای سه‌گانه را تحت نظر دارند، احتیاج پیدامی‌شود. علیهذا تقاضا دارد مجلس شورای اسلامی را در این موضوع مساعدت و ارشاد فرمایید.

۱۳۶۰ / ۷ / ۵

رییس مجلس شورای اسلامی، اکبر هاشمی‌رفسنجانی

پاسخ مهم و کلیدی امام به نامه هاشمی

حضرت امام در پاسخ به نامه هاشمی، اصلی روشن و دقیق را به‌عنوان راهکار معرفی کردند که به‌نظر می‌رسد، می‌توانست راهی برای برون‌رفت از مشکل به‌صورت اصولی باشد. ایشان در پاسخ نوشت:

«بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم

آنچه در حفظ نظام جمهوری اسلامی دخالت دارد که فعل یا ترک آن موجب اختلال نظام می‌شود و آنچه ضرورت دارد که ترک آن یا فعل آن مستلزم فساد است و آنچه فعل یا ترک آن مستلزم حَرَج است پس از تشخیص موضوع به‌وسیله اکثریت وکلای مجلس شورای اسلامی، با تصریح به موقت بودن آن مادام که موضوع محقق است، و پس از رفع موضوع خود به خود لغو می‌شود، مجازند در تصویب و اجرای آن؛ و باید تصریح شود که هر یک از متصدیان اجرا از حدود مقرر تجاوز نمود مجرم شناخته می‌شود و تعقیب قانونی و تعزیر شرعی می‌شود. والسلام‌علیکم ورحمة‌الله‌وہرکاتہ.

۱۹ مهرماه ۱۳۶۰

روح‌الله‌الموسوی‌الخمینی»

در این نامه حضرت امام «اکثریت وکلای مجلس» را معیار تلقی کرده و نظر آنها را قابل قبول دانسته و پا را فراتر گذاشته و اعلام می‌کند که مجریانی که اجرا نکنند، مجرم شناخته خواهند شد.

این نامه‌نگاری‌ها بی‌فایده بود

این قاعده‌ای روشن بود اما ظاهراً مشکل را حل نکرد، علت حل‌نشدن آن را به‌نظر می‌رسد در نفوذ متولیان فقه سنتی و فقهای شورای نگهبان باید دانست و نگاهی به اتفاقات در قانون‌گذاری و اجرا در فاصله سال‌های ۶۰ تا نامه دوم هاشمی‌رفسنجانی به‌همراه سایر سران نظام، نشان می‌دهد که نه‌تنها فقهای شورای نگهبان به این قاعده پایبند نشدند حتی نمایندگان مجلس و مجریان نیز نتوانستند آن را عملی کنند.

نامه دوم در آستانه تشکیل مجمع

در نامه دومی که توسط سران نظام به حضرت امام نوشته شد، آنها خواستار تشکیل هرچه سریع‌تر «مجمع

مجمع تشخیص مصلحت نظام هم‌اکنون به نهادی تأثیرگذار در تصمیمات کشور تبدیل شده‌است به‌طوری‌که به‌عنوان مثال این مجمع هم‌اکنون در حال بررسی لایحه‌ای پیوستن ایران به اف‌ای‌تی‌اف است که دولتی‌ها تأثیر آن بر اقتصاد کشور را غیرقابل‌انکار می‌دانند. مجمع تشخیص مصلحت امروز ترکیبی کامل و تشکیلاتی وسیع و بزرگ دارد در حالی که ابتدای تاسیس شاید بتوان آن را در حد یک گعده روسای قوا برای حل مشکلات تعریف کرد.

ریشه‌هایی که تاسیس مجمع را کلید زد

نظام‌های ایدئولوژیک در تعیین مقررات و فرایندهای قانونی علاوه بر توجه به حل مشکل یا اجرای آنچه جامعه مقرراتش را طلب می‌کند، الزاماتی ایدئولوژیک دارند و تلاش می‌کنند تمامی تصمیمات آنها را نقض نکنند.

انقلاب اسلامی هم که نظامی بر پایه ایدئولوژی برآمده از اسلام بود، از این قاعده مستثنی نبود. به‌همین دلیل از همان ابتدای تشکیل مجلس شورای ملی که بعدها به مجلس شورای اسلامی تغییر نام داد، تأکید بر الزامات ایدئولوژیک در تأیید یا رد قوانین مصوب نمایندگان مجلس در شورای نگهبان خود را نشان داد. فقهای شورای نگهبان که معمولاً از طیف سنتی جریان فقهی تشکیل شده‌بودند، بر اساس و با معیارهای فقه سنتی مصوبات مجلس را به محک می‌کشیدند و طبعاً بسیاری از مصوبات تأیید نمی‌شد. طبق قانون در صورتی که مصوبه‌ای با عدم تأیید شورای نگهبان مواجه شده‌بود باید دوباره به مجلس برمی‌گشت و اصلاح شده و دوباره به شورای نگهبان ارسال می‌شد اما در مواردی شورای نگهبان و مجلس هردو بر نظرات خود تأکید می‌کردند و قانون معطل می‌شد؛ همین مسأله باعث شد که رییس‌وقت مجلس شورای ملی یعنی علی‌اکبر هاشمی‌رفسنجانی در سال ۱۳۶۰ طی نامه‌ای به رهبر فقید انقلاب خواستار ارائه راه‌حلی در این زمینه شد.

نامه هاشمی و گلابه از یک بن‌بست

علی‌اکبر هاشمی‌رفسنجانی که در آن زمان ریاست‌مجلس را به‌عهده داشت، در نامه‌ای به امام نوشت که مصوباتی از مجلس به شورا می‌رود و شورا آن را رد می‌کند و اصرار طرفین بر نظر خود، باعث سردرگمی نظام قانون‌گذاری کشور شده‌است. متن نامه رفسنجانی در ۵ مهر ۱۳۶۰ به حضرت امام به این شرح است:

«بسمه‌تعالی، محضر شریف حضرت آیت‌الله‌العظمی امام‌خمینی، مدظله‌العالی

اکبر بیاتی
روزنامه‌نگار

بین مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان شرعاً و قانوناً توافق حاصل نشد، مجمعی مرکب از فقهای محترم شورای نگهبان و حضرات حجج اسلام: خامنه‌ای، هاشمی، اردبیلی، توسلی، موسوی خوئینی‌ها، و جناب آقای میرحسین موسوی، و وزیر مربوط، برای تشخیص مصلحت نظام اسلامی تشکیل گردد؛ و در صورت لزوم از کارشناسان دیگری هم دعوت به عمل آید و پس از مشورت‌های لازم، رأی اکثریت اعضای حاضر این مجمع مورد عمل قرار گیرد. احمد (خمینی) در این مجمع شرکت می‌نماید تا گزارش جلسات به اینجانب سریع‌تر برسد. حضرات آقایان توجه داشته باشند که مصلحت نظام از امور مهمه‌ای است که گاهی غفلت از آن موجب شکست اسلام عزیز می‌گردد. امروز جهان اسلام نظام جمهوری اسلامی ایران را تابلوی تمام‌نمای حل معضلات خویش می‌دانند. مصلحت نظام و مردم از امور مهمه‌ای است که مقاومت در مقابل آن ممکن است اسلام پابرهنگان زمین را در زمان‌های دور نزدیک زیر سؤال برد، و اسلام امریکایی مستکبرین و متکبرین را با پشتوانهٔ میلیاردها دلار توسط ایادی داخل و خارج آنان پیروز گرداند. از خدای متعال می‌خواهم تا در این مرحله حساس آقایان را کمک فرماید.

به تاریخ ۱۷ بهمن‌ماه ۱۳۶۶
روح‌الله‌الموسوی‌الخمینی»

در این نامه، سران نظام برای نشان دادن عمق کارشناسی تصمیمات دولت و مجلس در کمیسیون‌های تخصصی در نهایت می‌گویند با این وجود شورای نگهبان «رد» می‌کند و بر آن هم اصرار می‌کند و از امام خواستند که زودتر آن مجمع که قرار است تشکیل شود را راه ببنداند اما جالب است که امام می‌گویند گرچه آن فرآیند تصویب در کمیسیون‌ها به نظرش کافی است اما برای حل مشکل، مجمع را راه می‌اندازد و سران نظام را هم به‌عنوان عضو مجمع در کنار اعضای شورای نگهبان قرار می‌دهد.

اولین مجمع با تعداد کم و وظیفه‌ای مشخص دور اول ۶۶ تا ۶۸

در ترکیبی که حضرت امام در مجمع شکل می‌دهند، شش نفر از فقهای شورای نگهبان در برابر هفت نفر از سران مملکت به‌علاوه وزیرموضوع مربوطه تصمیم‌گیر می‌شوند همان‌طور که مشاهده می‌شود این ترکیب به نفع سران سه قوه است و همان مصوبه‌ای بیرون می‌آید که مجلس بر آن اصرار کرده بود. اولین مجمع که ریاست آن با رئیس‌جمهور وقت آیت‌الله خامنه‌ای بود، با این ترکیب راه افتاد و تا سال ۶۸ که حضرت امام رحلت کردند، این ترکیب حفظ شد. در آن سال‌ها مجمع تنها یک وظیفه داشت و آن هم دآوری بین موارد اختلافی میان مجلس و شورای نگهبان بود. با این مجمع تقریباً مشکل حل شد.

البته مجمع تشخیص مصلحت نظام در ابتدای تشکیل خود، جایگاه قانونی نداشت و به‌همین دلیل در سال ۶۸ در بازنگری قانون اساسی علاوه وظیفه قبلی، دووظیفه دیگر نیز برعهده

تشخیص مصلحت نظام» شدند و تاکید کردند که نبود چنین سازوکاری چه مشکلاتی را فراهم کرده است.

متن این نامه نشان می‌دهد که شکایت‌های دولت و مجلس به عملکرد شورای نگهبان، امام را بر آن داشته بود که مجمع تشخیص مصلحت نظام را تشکیل دهد. نامه سران قوا خواستار تسریع در تشکیل این مجمع شد.

این نامه در ۱۷ بهمن ۶۶ توسط سران نظام نوشته شد. متن این نامه به شرح زیر است:

«بسمه‌تعالی

محضر مقدس رهبر عظیم‌الشأن، حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی - دامت برکات و جوده‌الشریف

در سایهٔ اظهارات اخیر آن وجود مبارک، از لحاظ نظری مشکلاتی که در راه قانون‌گذاری و ادارهٔ جامعهٔ اسلامی به‌چشم می‌خورد برطرف شده؛ و همان‌گونه که انتظار می‌رفت این راهنمایی‌ها مورد اتفاق نظر صاحب‌نظران قرار گرفت. مسأله‌ای که باقی مانده شیوهٔ اجرایی اعمال حق حاکم اسلامی در موارد احکام حکومتی است. در حال حاضر لوایح قانونی ابتدا در وزارتخانه‌های مربوط، و سپس در کمیسیون مربوط در دولت، و سپس در جلسهٔ هیأت دولت مورد شور قرار می‌گیرد. و پس از تصویب در مجلس، معمولاً دو شور در کمیسیون‌های تخصصی دارد، که با حضور کارشناسان دولت و بررسی نظرات متخصصان، که معمولاً پس از اعلام و انتشار به کمیسیون‌ها می‌رسد، انجام می‌شود. و معمولاً یک

لایحه در چند کمیسیون، به تناسب مطالب، مورد بررسی قرار می‌گیرد. و دو شور هم در جلسهٔ علنی دارد، که همهٔ نمایندگان و وزرا یا معاونان وزارتخانه‌های مربوط در آن شرکت می‌کنند، و به تناسب تخصص‌ها اظهار نظر می‌کنند و پیشنهاد اصلاحی می‌دهند. و اگر کار به‌صورت طرح شروع شود، گرچه ابتدا کارشناسی دولت را همراه ندارد، ولی در کمیسیون‌ها و جلسهٔ عمومی، همانند لوایح، کارشناسان مربوط نظرات خود را مطرح می‌کنند. پس از تصویب نهایی، شورای نگهبان هم نظرات خود را در قالب احکام شرعی یا قانون اساسی اعلام می‌دارد که در مواردی مجلس نظر آنها را تأمین می‌نماید. و در مواردی از نظر مجلس قابل تأمین نیست، که در این صورت مجلس و شورای نگهبان نمی‌توانند توافق کنند. و همین‌جاست که نیاز به دخالت ولایت فقیه و تشخیص موضوع حکم حکومتی پیش می‌آید. گرچه موارد فراوانی از این نمونه‌ها در حقیقت اختلاف ناشی از نظرات کارشناسان است که موضوع احکام اسلام یا کلیات قوانین اساسی را خلق می‌کند. اطلاع یافته‌ایم که جنابعالی درصدد تعیین مرجعی هستید که در صورت حل‌نشدن اختلاف مجلس و شورای نگهبان، از نظر شرع مقدس یا قانون اساسی یا تشخیص مصلحت نظام و جامعه حکم حکومتی را بیان کند. در صورتی که در این خصوص به تصمیم رسیده‌باشید، با توجه به اینکه هم‌اکنون موارد متعددی از مسائل مهم جامعه بالاتکلیف مانده، سرعت عمل مطلوب است.

عبدالکریم موسوی - سیدعلی خامنه‌ای - احمد خمینی - میرحسین موسوی - اکبر هاشمی رفسنجانی»

نظر فقهی کلیدی امام

که می‌توانست حلال مشکلات باشد

و حضرت امام در پاسخ به این نامه با اعلام تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام و اعضای آن نوشتند:

«بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم

گرچه به نظر اینجانب پس از طی این مراحل زیر نظر کارشناسان، که در تشخیص این امور مرجع هستند، احتیاج به این مرحله نیست، لکن برای غایت احتیاط، در صورتی که

مجمع
تشخیص مصلحت نظام
در ابتدای تشکیل خود،
جایگاه قانونی نداشت
و به‌همین دلیل
در سال ۶۸ در بازنگری
قانون اساسی
علاوه بر وظیفه قبلی
دو وظیفه دیگر نیز
برعهده آن گذاشته
شد و با سه وظیفه
«حل اختلاف میان مجلس و
شورای نگهبان»
«حل معضلات نظام»
و «مشاوره در اموری
که رهبری ارجاع می‌کند»،
جایگاه قانونی
پیدا کرد.

کامل با دولت فعالیت می‌کرد. دوسوم تا ۷۵ ادامه داشت و مهم‌ترین دستاورد آن تصویب سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه در آبان ۷۲ بود.

اعضای حقیقی مجمع در این دور به شرح زیر بودند: آیات و حجج اسلام: آقای مهدوی‌کنی، آقای حاج شیخ حسن صانعی، آقای حاج سیداحمد خمینی، آقای حاج سیدمحمد موسوی خوئینی‌ها، آقای حاج شیخ محمدعلی موحدی کرمانی، آقای حاج شیخ محمدرضا توسلی، آقای حاج شیخ عبدالله نوری، آقای حاج شیخ حسن روحانی و جناب آقای دکتر حسن حبیبی و جناب آقای میرحسین موسوی. در این ترکیب، دیگر خبری از آیت‌الله یوسف صانعی نبود که آن زمان با حضور در حوزه و تدریس درس خارج، به‌عنوان یک مرجع تقلید رساله‌عملیه هم منتشر کرده بود.

فصل جدایی مجمع و دولت دور چهارم ۷۵ - ۸۰

در اسفند ۷۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام در دور چهارم با ترکیب پرتعدادتری نسبت به قبل انتخاب شد؛ در این ترکیب علاوه بر شخصیت‌های حقوقی، شخصیت‌های حقیقی که انتخاب شده بودند، به شرح زیر بودند: آقایان هاشمی‌رفسنجانی، مهدوی‌کنی، امینی نجف‌آبادی، واعظ طیبی، احمد جنتی، امامی‌کاشانی، حسن حبیبی، میرحسین موسوی، ولایتی، محمدی‌ری‌شهری، حسن صانعی، حسن روحانی، موسوی‌خوئینی‌ها، عسگرآبادی، دری‌نجف‌آبادی، علی لاریجانی، مصطفی میرسلیم، توسلی‌محلاتی، عبدا... نوری، مرتضی نبوی، فیروزآبادی، غلامرضا آقازاده، بیژن نامداززنگنه، محمد هاشمی، محسن نوربخش، محسن رضائی (دبیر مجمع). همچنین ترکیب جدید برای ۵ سال آینده انتخاب شده بودند. در ترکیب این دوره تعداد افراد طیف اصولگرا که در آن زمان راستی خوانده می‌شدند، در ترکیب بیشتر شده بود.

این دور از مجمع با یک اتفاق بزرگ همراه بود، از سال ۱۳۷۶ و با ریاست جمهوری سیدمحمد خاتمی، برای اولین بار بود که ریاست مجمع به شخصی غیر از رییس‌جمهور واگذار شده بود و این به مرور اختلافاتی را در سطح بالای اداره کشور ایجاد کرد. البته با توجه به همراهی نسبی رییس دولت اصلاحات با هاشمی‌رفسنجانی دوردوم و سوم مجمع

آن گذاشته شد و با سه وظیفه «حل اختلاف میان مجلس و شورای نگهبان»، «حل معضلات نظام» و «مشاوره در اموری که رهبری ارجاع می‌کند»، جایگاه قانونی پیدا کرد.

از نهاد داوری تا نهادی فراتر از همه قوا

با رحلت حضرت امام و رهبری آیت‌الله خامنه‌ای که در مجمع قبلی رییس مجمع محسوب می‌شد، به‌نظر می‌رسید باید ترکیب مجمع و رییس آن تغییر کند. به‌همین دلیل در مهر ۱۳۶۸ مقام معظم‌رهبری ترکیب جدیدی برای مجمع تشخیص مصلحت برای سه سال آینده انتخاب کرد و ریاست آن را هم به علی‌اکبرهاشمی‌رفسنجانی سپرد که در این زمان او رییس‌جمهور کشور بود. از ترکیب قبلی مجمع همه افراد در ترکیب فعلی بجز خود مقام معظم‌رهبری و آیت‌الله عبدالکریم موسوی‌اردبیلی عضویت داشتند و افراد جدیدی هم به آن اضافه شدند. در ترکیب جدید «آقای مهدوی‌کنی، آقای حاج شیخ یوسف صانعی، آقای حاج سیداحمد خمینی، آقای حاج سیدمحمد موسوی‌خوئینی، آقای حاج شیخ محمدعلی موحدی کرمانی، آقای حاج شیخ حسن صانعی، آقای حاج شیخ محمدرضا توسلی، آقای حاج شیخ عبدالله نوری و جناب آقای میرحسین موسوی» انتخاب شده بودند و همین‌طور در شخصیت‌های حقوقی رییس کمیسیون مربوطه مجلس در موضوع هم به ترکیب اضافه شده بود.

هاشمی در اوج قدرت

این دور از مجمع تشخیص مصلحت نظام تا سال ۷۱ ادامه داشت. در این دوره به دلیل اینکه هاشمی هم‌زمان با ریاست مجمع، ریاست جمهوری کشور را هم برعهده داشت، اقدامات و فعالیت‌های مجمع تشخیص مصلحت نظام در سایه ریاست جمهوری قرار داشت.

افزایش تدریجی وظایف و اعضای مجمع دور سوم ۷۱ - ۷۵

در آبان ۱۳۷۱ دور سوم مجمع با تغییراتی برای چهار سال منصوب شدند؛ این دور از مجمع هم در شرایطی بود که رییس مجمع همان رییس‌جمهور بود و مجمع در هماهنگی

نظام‌های ایدئولوژیک در تعیین مقررات و فرایندهای قانونی علاوه بر توجه به حل مشکل یا اجرای آنچه جامعه مقرراتش را طلب می‌کند، الزاماتی ایدئولوژیک دارند و تلاش می‌کنند تمامی تصمیمات آنها را نقض نکنند.

۱۲ بهمن ۱۳۹۱ دیده از جهان فرو بست، «میرحسین موسوی»، آقای علی اکبر ولایتی، «محمدی‌رشهری»، «حاج شیخ حسن صافی»، «حسن روحانی»، «حبيب‌الله عسگر اولادی» (در ۱۴ آبان ۱۳۹۲ دیده از جهان فرو بست)، «دری نجف‌آبادی»، «علی لاریجانی»، «مصطفی میرسلیم»، «توسلی محلاتی» (در ۲۷ بهمن ۱۳۸۶ دیده از جهان فرو بست)، «مرتضی نبوی»، «فیروز آبادی»، «غلامرضا آقازاده»، «بیژن نامدارزنگنه»، «محمد هاشمی»، «محسن رضایی»، «علی اکبر ناطق‌نوری»، «محمد رضا عارف»، «غلامعلی حداد عادل»، «مجید انصاری»، «حسین مظفر»، «محمد رضا باهنر» و «محمد جواد ابروانی».

البته مهدی کروبی که به‌عنوان رییس مجلس شورای اسلامی در مجمع حضور داشت، با اتمام ریاستش بر مجلس از سوی مقام معظم رهبری به عضویت حقیقی مجمع درآمد. سید محمد خاتمی هم به‌عنوان عضو حقیقی منصوب شد اما از حضور در مجمع ممانعت کرد.

این دوره از مجمع هم به ریاست هاشمی‌رفسنجانی تشکیل شد در حالی که او در انتخابات سال ۸۴ رقابت را به محمود احمدی‌نژاد باخت و اختلاف نظر زیادی بین این دو وجود داشت، این دوره و دوره بعد مجمع در تنش با دولت بود و رییس‌جمهور هم از حضور در آن خودداری می‌کرد. سیاست‌های کلی مصوب در این دوره:

مصوبات سال ۱۳۸۱

- سیاست‌های کلی نظام در بخش شهرسازی. (مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۷) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
- سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن. (مصوب ۱۳۸۱/۹/۲) (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)

مصوبات سال ۱۳۸۲

- سیاست‌های کلی نظام در بخش ارتباطات مخابراتی و پستی. (مصوب ۱۳۸۲/۰۲/۰۶)
- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی. (ابلاغی ۱۳۸۲/۸/۱۳ - مصوب ۱۳۸۲/۷/۲۶)
- سیاست‌های کلی نظام در مورد برنامه چهارم توسعه. (ابلاغی ۱۳۸۲/۹/۱۱ - مصوب ۱۳۸۲/۸/۱۰)
- سیاست‌های کلی نظام در خصوص تشویق سرمایه‌گذار. (مصوب ۱۳۸۲/۹/۸ - ابلاغی ۱۳۸۲/۹/۸)

مصوبات سال ۱۳۸۳

- سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه فناوری. (مصوب ۱۳۸۳/۱/۲۲)
- سیاست‌های کلی نظام در خصوص اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. (ابلاغی ۱۳۸۴/۳/۱ - مصوب ۱۳۸۳/۹/۲۱)
- سیاست‌های کلی نظام در بخش مالی. (مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۲)
- سیاست‌های کلی نظام برای رشد و توسعه علمی و تحقیقاتی کشور در بخش آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی. (مصوب ۱۳۸۳/۱۲/۱۵)

مصوبات سال ۱۳۸۴

- سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه. (ابلاغی ۱۳۸۴/۶/۲۵ - مصوب ۱۳۸۴/۲/۳)
- سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی. (مصوب ۸۴/۴/۱۱ - ابلاغی ۱۳۹۱/۹/۲۹)
- سیاست‌های کلی نظام در بخش صنعت. (مصوب ۲۲)

تشخیص مصلحت‌نظام با کمترین تنش روبرو بود اما در دولت بعدی یعنی دولت احمدی‌نژاد اختلافات بالا گرفت به طوری که گفته می‌شود احمدی‌نژاد در بیشتر جلسات مجمع حاضر نشد و از رفتن به آن خودداری می‌کرد.

تمرکز هاشمی بر مجمع

و تصویب سیاست‌های کلی بسیار

در این دوره از مجمع که هاشمی در بیشتر سال‌های آن، دیگر رییس‌جمهور نبود، تعداد سیاست‌های کلی که مجمع تصویب کرد از حجم بالایی برخوردار است که نشان می‌دهد هاشمی تمرکز بیشتری روی مجمع داشته است.

بر همین مبنا مقام معظم رهبری در پیامی که برای انتخاب دور پنجم مجمع صادر کردند، فعالیت‌های دور چهارم مجمع را ستودند و گفتند: مجمع تشخیص مصلحت‌نظام در شکل و ترکیب جدید، طی پنج سال گذشته بحمدالله در راه وظایف سه‌گانه مطرح در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران گام‌های بلندی برداشت و خدمات مهم و ارزشمندی را به کشور و مردم تقدیم کرد.

مصوبات مجمع در این دوره

در سال ۱۳۷۷

- سیاست‌های کلی نظام در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۰۷/۱۱)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۰۷/۱۱)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت اقتصادی. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۷/۱۰/۲۳)

در سال ۷۸

- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله سوم توسعه. (ابلاغی - مصوب ۱۳۷۸/۰۲/۱۲)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع طبیعی. (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۳ - مصوب ۱۳۷۸/۳/۲)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع آب. (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۳ - مصوب ۱۳۷۸/۵/۹)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش معدن. (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۳ - مصوب ۱۳۷۸/۷/۱۷)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش اقوام و مذاهب. (مصوب ۱۳۷۸/۱۱/۲)

در سال ۷۹

- سیاست‌های کلی نظام در بخش حمل‌ونقل. (ابلاغی ۱۳۷۹/۱۱/۳ - مصوب ۱۳۷۹/۲/۳)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت قضایی. (ابلاغی ۱۳۸۱/۷/۲۸ - مصوب ۱۳۷۹/۸/۲۸)

- سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی. (مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۸)

و در سال هشتاد سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت ملی در پنج حوزه (داخلی، خارجی، دفاعی، فرهنگی و اقتصادی).

(مصوب ۱۳۸۰/۱۰/۸) را به تصویب رساند و ابلاغ کرد.

دور پنجم ۸۰ - ۸۵

آغاز جدالی بزرگ بین دولت و مجلس

در دور پنجم که بین سال‌های ۸۰ تا ۸۵ منصوب شدند، اعضای حقیقی افراد زیر بودند:

حجج اسلام و آیات و حضرات آقایان «هاشمی‌رفسنجانی»، «امینی‌نجف‌آبادی»، «واعظ طیبی»، «احمد جنتی»، «امامی‌کاشانی»، «موحدی‌کرمانی»، «حسن حبیبی» (در

دوره چهارم مجمع با یک اتفاق بزرگ همراه بود، برای اولین بار ریاست مجمع به شخصی غیر از رییس‌جمهور واگذار شده بود

۱۳۸۴/۵ - ابلاغی ۹۱/۹/۲۹)

- سیاست‌های کلی نظام در خصوص وحدت و همبستگی ملی. (مصوب ۱۳۸۴/۱۱/۱۵)
- سیاست‌های کلی نظام برای حفظ شأن و استقلال قضات. (مصوب ۱۳۸۴/۱۲/۲۷)

مصوبات سال ۱۳۸۵

- سیاست‌های کلی نظام برای ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و جهاد و ساماندهی امور ایثارگران. (مصوب ۱۳۸۵/۲/۱۶)
(ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
- سیاست‌های کلی بند «ج» اصل ۴۴ قانون اساسی. (ابلاغی - مصوب ۱۳۸۵/۴/۱۲)
- سیاست‌های کلی نظام در خصوص مبارزه با مواد مخدر. (ابلاغی ۱۳۸۵/۷/۱۲ - مصوب ۱۳۸۵/۷/۱۲)

مصوباتی مهم که اجرا نشدند

همان‌طور که نوشتیم یکی از سیاست‌های بسیار مهمی که در این دور از فعالیت مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و ابلاغ شد، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بود اما شاید بتوان گفت که این مصوبه قربانی اختلافات رییس مجمع تشخیص مصلحت نظام و رییس وقت جمهور شد و آن‌گونه که تصور می‌رفت در اقتصاد و صنایع کشور تاثیر نگذاشت. از سویی به دلیل کم‌رنگ شدن روزافزون قدرت و نفوذ آیت‌الله‌هاشمی در ساختار قدرت، طبعاً مصوبات مجمع هم بیش از پیش به محاق رفت. یکی دیگر از سیاست‌های بسیار مهمی که در این دوره مجمع تصویب شد، چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی بود که آن هم سرنوشتی بهتر از سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی نیافت و برخی مشکلات و مسائل دشواری که کشور در سال‌های اخیر با آن مواجه بود، حاکمیت را از رسیدن به آن سیاست‌ها بازداشت. این دور از فعالیت‌های مجمع هم چنانچه در حکم انتصاب اعضای مجمع در دوره‌های می‌توان دید، مورد رضایت رهبر معظم انقلاب بوده است و ایشان در پیام خود از تصویب سیاست‌های کلی در این دور از مجمع تشکر و قدردانی می‌کنند.

واعظ زاده و آقای احمد وحیدی.

در این دور از مجمع، دبیر شورای عالی امنیت ملی که در آن زمان سعید جلیلی بود به‌صورت شخصیت حقوقی به عضویت مجمع تشخیص مصلحت نظام درآمد. این دور از فعالیت مجمع با حوادث ۸۸ هم‌زمان بود و تشدید اختلافات دو جناح سیاسی کشور، به حذف جناح اصلاح طلب از مناصب حکومتی منجر شد و طبعاً وزن جریان اصلاح طلب در مجمع هم با کاهش مواجه شد.

مصوبات دور ششم

مصوبات سال ۱۳۸۶

- سیاست‌های کلی نظام اداری (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۱۴ - مصوب ۱۳۸۶/۲/۱۵)
- سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور (۱۳۸۶/۶/۱۳ - ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)
- لایحه بودجه‌ی سال ۱۳۸۷ کل کشور (۱۳۸۶/۱۱/۲۹)

مصوبات سال ۱۳۸۷

- سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه (ابلاغی - مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۲۱)

مصوبات سال ۱۳۸۸

- سیاست‌های کلی قضایی پنج ساله (ابلاغی ۱۳۸۸/۹/۲)
مصوبات سال ۱۳۸۹
- سیاست‌های کلی نظام اداری (ابلاغی و مصوب ۱۳۸۹/۱۱/۱۴)
- سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف (ابلاغی - مصوب ۱۳۸۹/۴/۱۴)
- سیاست‌های کلی در بخش امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات (ابلاغی ۱۳۸۹/۱۱/۲۹)

مصوبات سال ۱۳۹۰

- سیاست‌های کلی نظام در اشتغال (ابلاغی - ۱۳۹۰/۴/۲۸)
- سیاست‌های کلی آمایش سرزمین (ابلاغی - ۱۳۹۰/۹/۲۱)
- سیاست‌های کلی نظام در خصوص خودکفایی دفاعی و امنیتی (ابلاغی - ۹۱/۹/۲۹)

دور هفتم ۹۰ - ۹۶

شخصیت‌های حقوقی اضافه شده:

در این دوره علاوه بر شخصیت حقوقی دبیر شورای عالی امنیت ملی، رییس ستاد کل نیروهای مسلح نیز به عضویت مجمع تشخیص مصلحت نظام درآمد.

اشخاص حقیقی عضو مجمع:

آیات و حجج اسلام:

آقای حاج سید محمود هاشمی شاهرودی، آقای حاج شیخ احمد جنتی، آقای امینی نجف آبادی، آقای سید محمود هاشمی شاهرودی، آقای علی اکبر ناطق نوری، آقای حاج شیخ حسن صانعی، آقای حسن روحانی، آقای قربانعلی دری نجف آبادی، آقای غلامحسین محسنی اژه‌ای، آقای محمود محمدی عراقی، آقای مصباحی مقدم و آقای مجید انصاری.
و حضرات:

آقای غلامرضا آقازاده، آقای علی آقامحمدی، آقای محمود احمدی نژاد، آقای محمدجواد ایروانی، آقای محمد رضا باهنر، آقای احمد توکلی، آقای سعید جلیلی، آقای غلامعلی حداد عادل، آقای داود دانش جعفری، آقای پرویز داودی، آقای محسن رضائی، آقای سید محمد صدر، آقای محمدحسین صفارهرندی، آقای محمد رضا عارف، آقای محمد فروزنده، آقای سیدحسن فیروزآبادی، آقای علی اکبر ولایتی، آقای صادق

دور ششم ۸۵ - ۹۰

تشدید اختلافات و قدرت گرفتن بیشتر یک جناح در مجمع شخصیت‌های حقیقی عضو عبارتند از:

آیات و حجج اسلام:

آقای هاشمی رفسنجانی، آقای حاج شیخ احمد جنتی، آقای واعظ طوسی، آقای امینی نجف آبادی، آقای سید محمود هاشمی شاهرودی، آقای موحدی کرمانی، آقای علی اکبر ناطق نوری، آقای حاج شیخ حسن صانعی، آقای حسن روحانی، آقای قربانعلی دری نجف آبادی، آقای غلامحسین محسنی اژه‌ای، آقای محمود محمدی عراقی، آقای غلامرضا مصباحی مقدم و آقای مجید انصاری.

و حضرات: آقای غلامرضا آقازاده، آقای علی آقا محمدی، آقای محمدجواد ایروانی، آقای محمد رضا باهنر، آقای غلامعلی حداد عادل، آقای حسن حبیبی (در ۱۲ بهمن ۱۳۹۱ دیده از جهان فروبست)، آقای داود دانش جعفری، آقای پرویز داودی، آقای محسن رضایی، آقای محمدحسین صفارهرندی، حبیب‌الله عسگرآولادی (در ۱۴ آبان ۱۳۹۲ دیده از جهان فروبست)، آقای محمد رضا عارف، آقای محمد فروزنده، آقای سیدحسن فیروزآبادی، آقای علی لاریجانی، آقای حسین مظفر، آقای حسین محمدی، آقای سیدمصطفی میرسلیم، آقای سیدمرتضی نبوی، آقای علی اکبر ولایتی، آقای صادق

یکی از سیاست‌های بسیار مهمی که در دور پنجم مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و ابلاغ شد، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بود

مجید انصاری و آقای مصباحی مقدم.

و حضرات:

آقای غلامرضا آقازاده، آقای علی آقامحمدی، آقای محمود احمدی نژاد، آقای محمدجواد ابروانی، آقای محمدرضا باهنر، آقای احمد توکلی، آقای سعید جلیلی، آقای غلامعلی حدادعادل، آقای داود دانش جعفری، آقای پرویز داودی، آقای محسن رضائی، آقای سیدمحمد صدر، آقای محمدحسین صفارهرندی، آقای محمدرضا عارف، آقای محمد فروزنده، آقای سیدحسن فیروزآبادی، آقای محمدباقر قالیباف، آقای حسین محمدی، آقای حسین مظفر، آقای سیدمصطفی میرسلیم، آقای سیدمحمد میرمحمدی، آقای سیدمرتضی نبوی، آقای علی اکبر ولایتی، آقای صادق واعظ زاده و آقای احمد وحیدی.

دور نهم مجمع هنوز به پایان نرسیده است و احتمال می رود که در انتهای سال آینده، دور جدید معرفی شوند اما در این دور آیت الله هاشمی شاهرودی که زمانی رییس قوه قضائیه هم بود به ریاست مجمع برگزیده شد اما با شدت گرفتن بیماری ایشان تعداد جلسات مجمع هم کاهش یافت تا آن که آیت الله شاهرودی در ۳ دی ۱۳۹۷ در سن ۷۰ سالگی چشم از جهان فروبست و پس از او مقام معظم رهبری طی حکمی آیت الله صادق آملی لاریجانی را به ریاست مجمع برگزید. هم آیت الله شاهرودی و هم آیت الله آملی لاریجانی در سوابق خود، ریاست بر مجمع تشخیص مصلحت را دارند، هر دوی آنها ایرانی الاصل بوده اما در عراق متولد شده اند. صادق آملی لاریجانی متولد ۱۳۳۹ است و هم اکنون حدود شصت سال سن دارد.

تقابل مجمع و دولت

در این دور از فعالیت مجمع یکی از نکات قابل توجه، عدم تصویب یا معطل ماندن طرح پیوستن ایران به اف ای تی اف است. مجمع یک بار این مصوبه را نه تصویب کرد و نه تایید و در نهایت از دور خارج کرد. اما با درخواست دولت و موافقت مقام معظم رهبری این مصوبه دوباره در مجمع در حال بررسی است. با توجه به تفوق جریان اصولگرا در مجمع، برخی معتقدند که این مصوبه در مجمع تصویب نخواهد شد مگر آن که از بالا دستور بیاید. بعد از مرگ آیت الله هاشمی، مجمع به دلیل گرایش بیشتر اعضا به مخالفت با دولت، در برابر خواسته های دولت تا جای ممکن ایستادگی کرده اند و هم اکنون رابطه مناسبی بین دولت و مجمع وجود ندارد.

از نهاد دآوری تا نهادی فراتر از همه قوا

مجمع تشخیص مصلحت نظام در ابتدای تاسیس قرار بود تنها نقش دآوری میان شورای نگهبان و مجلس را ایفا کند اما بعد از بازنگری در قانون اساسی، وظایف زیادی به عهده مجمع گذاشته شد و البته نباید در قوت یافتن مجمع، نقش شخصیت پرنفوذ و درجه یکی مانند هاشمی را نادیده گرفت. جایگاه مجمع در دوره هاشمی چنان رشد کرد که برخی آن را به عنوان قوه چهارم کشور می شناختند. اما با مرگ او به نظر می رسد این جایگاه هم تضعیف شده است و دیگر مجمع، آن نقش کلیدی را در مناسبات کشور ایفا نمی کند. از نکات جالب این دوره، انتصاب محسن رضایی به دبیری مجمع از سوی مقام معظم رهبری است در حالی که در دوره های قبل، محسن رضایی دبیر مجمع بود اما این سمت توسط ایشان تفویض نشده بود.

مصوبات سال ۱۳۹۸:

سیاست های کلی نظام قانون گذاری (ابلاغی ۱۳۹۸/۰۷/۰۶)

حسین محمدی، آقای حسین مظفر، آقای سیدمصطفی میرسلیم، آقای سیدمحمد میرمحمدی، آقای سیدمرتضی نبوی، آقای علی اکبر ولایتی، آقای صادق واعظ زاده و آقای احمد وحیدی.

زلزله بزرگ در مجمع

در این دوره مجمع شاید بتوان گفت بزرگ ترین اتفاق برای آن افتاد و علی اکبر هاشمی رفسنجانی که ۲۷ سال بود، ریاست مجمع را برعهده داشت، چشم از جهان فروبست. با مرگ هاشمی رفسنجانی؛ مقام معظم رهبری، موحدی کرمانی را به ریاست موقت مجمع برگزید. موحدی کرمانی که هم اکنون ۸۹ سال سن دارد، یکی از شخصیت های حقیقی با سابقه در مجمع و از سال ۶۸ عضو مجمع بود، او در آخرین انتخاباتی که هاشمی خود شرکت کرده بود یعنی انتخابات مجلس خبرگان در لیست انتخابی هاشمی هم بود، هر چند با او رابطه خوبی نداشت. با مرگ هاشمی، این دور از مجمع یک سال دیگر هم ماند. بهر حال مرگ هاشمی ضربه بزرگی به مجمع بود و روند تصویب سیاست های کلی را از سرعت انداخت به طوری که خواهیم گفت تعداد سیاست های کلی تصویبی در سال های بعد کاهش قابل ملاحظه ای یافت.

مصوبات سال ۱۳۹۱

- سیاست های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی (ابلاغی - ۱۳۹۱/۱۱/۲۴)

مصوبات سال ۱۳۹۲

- سیاست های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (ابلاغی - ۱۳۹۲/۲/۵)
- سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی (ابلاغی - ۱۳۹۲/۱۱/۳۰)
- مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست های کلی نظام (ابلاغی - ۱۳۹۲/۱۲/۲۴)

مصوبات سال ۱۳۹۳

- سیاست های کلی سلامت (ابلاغی ۱۳۹۳/۱/۱۸)
- سیاست های کلی جمعیت (ابلاغی ۱۳۹۳/۲/۳۰)
- سیاست های کلی علم و فناوری (ابلاغی ۱۳۹۳/۶/۲۹)

مصوبات سال ۱۳۹۴

- سیاست های کلی «برنامه ششم توسعه» (ابلاغی ۰۹/۰۴/۱۳۹۴)
- سیاست های کلی «محیط زیست» (ابلاغی ۲۶/۰۸/۱۳۹۴)

مصوبات سال ۱۳۹۵

- سیاست های کلی خانواده (ابلاغی ۱۳۹۵/۶/۱۳)
- سیاست های کلی انتخابات (ابلاغی ۱۳۹۵/۷/۲۴)

دور هشتم ۹۶ - ...

یک دوره و دو رئیس

اعضای حقوقی دوره هشتم مجمع تشخیص مصلحت نظام به شرح زیر است:

آیات و حجج اسلام:

آقای حاج سید محمود هاشمی شاهرودی، آقای حاج شیخ احمد جنتی، آقای امینی نجف آبادی، آقای موحدی کرمانی، آقای ناطق نوری، آقای حاج شیخ حسن صانعی، آقای محسنی اژه ای، آقای مجتهد شبستری، آقای سیدابراهیم رئیسی، آقای درّی نجف آبادی، آقای محمدی عراقی، آقای

مجمع تشخیص
مصلحت نظام
در ابتدای تاسیس
قرار بود تنها نقش دآوری
میان شورای نگهبان و
مجلس را ایفا کند
اما بعد از بازنگری
در قانون وظایف زیادی
بر عهده مجمع
گذاشته شد